

**N:o 115.**

Af herr **E. Åkerlund**, *om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fastighet å landet.*

Då helt visst aktiebolagsinstitutionen utgjort en af de främsta drif-  
fjäderna för vår tids storartade ekonomiska utveckling och man dertill  
känner det allt starkare framträdande begäret hos en stor del af lan-  
dets mera framstående personer att, äfven om desamma just icke  
hafva några egna kapital nedlagda uti aktiebolag, ändock egna en  
mycket betydlig del af sin tid för verksamhet inom sådana, möjligen  
ock då denna tid väl skulle behöfvas för noggrant handhafvande af  
andra dem anförtrodda värf, samt huru ofta man under senare årtion-  
den vidtagit den åtgärden att söka rädda fallfärdiga jordbruksförmögen-  
heter genom att låta aktiebolag öfvertaga deras spillror, och slutligen  
den ganska betänkliga utveckling, affärsverksamheten och spekulations-  
lustan allt mera tagit att genom allehanda utvägar intvinga snart sagdt  
hvarje näringsgren af någon betydenhet under aktiebolag, bör det visst  
icke väcka förvåning, derest ett förslag, om ock endast afseende in-  
skränkning af sådana bolags rätt att förvärfva och besitta fast egendom  
å vår landsbygd på många håll skall ses med ovilja och alltid komma  
att röna starkt motstånd, helst man alltför ofta synes önska förgäta,  
att ett ekonomiskt uppsving, som visserligen vid god hushållning kan  
upphjelpa en dålig affärsställning och förorsaka öfverfyllnad i statens  
kassor någon tid, alls icke är värdt det obetingade lofpris, som från  
vissa håll egnas detsamma, såvida dermed ej förenas ett sundt socialt  
framåtskridande, och att ett sådant framåtskridande i främsta rummet

betingar, att man ej skapar proletärer af landets befolkning i vidsträcktare mån, än nödigt är, samt allra minst af dess sjelfständiga jordbrukareklass.

Då jag emellertid fortfarande hyllar den uppfattning, jag flere gånger tillförene inom Riksdagen häfdat, om vigten att tillse, det den sjelfegande jordbrukareklassen inom landets alla delar ej allenast, så vidt möjligt, bibehölles oförminskad, utan att dess tillväxt äfven främjades af statsmagterna, samt vågar tro, att Riksdagens uttalanden i sina skrivelser till Kongl. Maj:t af den 14 maj 1891 och 11 maj 1894 hufvudsakligen åsyftat just detta och icke uteslutande bildandet af en bofast arbetareklass, äfvensom håller på lagbudet, det utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarrätt, icke är berättigad att utan Kongl. Maj:ts tillstånd förvärfva och besitta fast egendom i riket, och dessutom anser för alldeles orimligt, att allt större delar af sjelfva landet utan vidare få öfvergå till personligen oansvarige egare, samt att ett af statsmagternas förnämsta åligganden borde vara att tillse, det den stora massan af nationen icke — vare sig genom öppna eller förtäckta medel — utsättes för magtmissbruk från ett fåtals sida, om än detta fåtal skulle bestå af mycket påpassliga, snillrika och fyndiga personer, må det ursäktas mig, att jag å nyo tager Riksdagens uppmärksamhet i anspråk för de sociala och måhända äfven politiska faror, hvilka helt visst äro förknippade med fastighetsaktiebolagsväldets hastiga tillväxt inom största delen af vår landsbygd.

Aktiebolagsinstitutionen har alldeles icke fört utvecklingen fram mot det med århundradets frihetssträfvanden enligt uppgift åsyftade målet — proletariatets minskning och de sjelfständiga medborgarklassernas ökning inom samhällena — utan tvärt om verkat i alldeles motsatt riktning, i det den genom samlade kapital skapade storindustrien förlamat eller alldeles krossat den mindre industrien och handtverkerierna, hvarigenom ock betydlig inskränkning i de personliga arbetsgifvarnes antal uppstått och allt större arbetareskaror hopats på några fåtal platser för utförande af arbeten åt nära nog oansvariga och okända arbetsgifvare, hvarjemte samma institution i hög grad möjliggjort en massa mer eller mindre sunda och redbara affärer, hvarigenom kapitalen samlats på allt färre händer. Men då densamma ändock utgjort den kanske förnämsta orsaken till vår tids storartade utveckling i fråga om industri, kommunikationer och dylikt samt blifvit nära nog outhärlig vid sådana företags åvägbringande af större omfattning, och då den ej, tillämpad för sådana ändmål, så för all framtid kan klafbinda allt och alla inom stora delar af landet som de aktiebolag,

hvilka ega större jordegendomar, lär man nödgas finna sig deruti, att aktiebolag komma att finnas och nybildas för idkande af industriell rörelse, kommunikationsleders åvägbringande och trafikerande och dylikt. Deremot synes mig aktiebolags rätt till besittning och förvärf af jordegendom af större omfattning innebära så ytterst betänkliga faror för svenska folkets framtida väl och oberoende af främmande inflytande, att densamma åtminstone ej borde få tillgodonjutas utan föregången pröfning af rådande förhållanden och Kongl. Maj:ts derefter för hvarje särskildt fall dertill lemnade medgifvande samt i regeln endast till den omfattning, som finnes erforderlig till byggnadstomter för industriell verksamhet, kommunikationsleder, upplagsplatser och dylikt, ty just såsom innehafvare af större jordegendomar blifva aktiebolagen, särskildt för ett litet och svagt land som vårt, så synnerligen farliga genom sin kosmopolitiska karakter och permanens eller deras egenskap att ega bestånd långt utöfver en generations lifslängd.

Visserligen hafva icke endast aktiebolag, utan äfven enskilda personer och firmor täflat om att frånhända allmogen i våra egentliga skogsprovinser dess reellaste tillgångar: skogarna, men tvifvelsutän kan man våga påstå, att det varit dessa bolag, hvilka gått i spetsen för att afhända samma allmoge dess hemman och dermed dess sjelfständighet, helt visst i afsigt att behålla hvad de kommit öfver för all framtid; och den sorgliga gång, utvecklingen i följd deraf tagit inom stora delar af orterna norr om Venern och Mälaren, nemligen att större delen af den förutvarande arbetsamma, förnöjda, varmt fosterländska och jemförelsevis lyckliga allmoge-klassen i dessa gamla svenska landsbygder inom några få årtionden nedsjunkit till i bästa fall arrendatorer och hufvudsakligen till vanliga daglönare, kan väl icke stämma öfverens med den utveckling, vår tid kräfver. Och ehuru säkerligen skogsafverkningen der icke skulle hafva forcerats så, som under senare årtionden varit fallet, derest icke mäktiga in- och utländska konsortier omhändertagit densamma samt därför ock inbringat mindre, än den nu gjort, torde tvifvelsutän kunna ifrågasättas, huruvida icke vårt land skulle haft vida större och varaktigare gagn deraf, att dessa landskaps skogar och jordbruk i allmänhet qvarblifvit i allmogens ego och denna lemnats erforderligt bistånd för flottleders iordningställande m. m., då den allt framgent kunnat genom hufvudsakligen eget arbete tillgodogöra sig ständiga skogsinkomster och dymedelst förblifvit i stånd att förkofra sina jordbruk, bryta bygd i våra ödemarker och föra ett jemförelsevis lyckligt lif i egna hem, än det vi vunnit genom de stortartade företag, hvarigenom denna allmoge allt för ofta nödgats sälla

sig till det stora arbetareproletariat, hvilket jemte några förvaltare, köpmän och tjänstemän tyckes komma att inom kort nära nog utslutande utgöra befolkningen inom stora delar af ifrågavarande landskap.

Det är för visso ganska betänkligt, att redan nu några åtgärder knappast kunna vidtagas för främjande af den sjelfegande hemmans-egareklassens bibehållande och tillväxt inom de stora områden af vårt land, hvarest aktiebolag hunnit slå under sig nära nog all enskild jord-egendom, emedan sådana bolag ju äro tillförsäkrade eganderätt till sina gods för all framtid, och vi helt visst skulle komma att stå oss slätt, derest vi — till landets båtнад — sökte åvägbringa ändringar uti de förmåner, vår bolagslagstiftning beredt utländska undersåtar tillfållen att i allt vidsträcktare mån under senare tider här förvärfva.

Då dessutom allt tyder derpå, att, derest aktiebolags förvärf af jordegendom i riket icke hejdas af stormagterna, dessa bolag efter hand ej allenast skola slå under sig all enskild jordbruksfastighet af värde inom våra egentliga skogsprovinser, utan äfven vida mera, än hittills varit fallet, sträcka sina långa armar vidt utöfver Norrland, Dalarne och Vermlands gränser och äfven der föröda den fria allmogen, synes mig så mycket angelägnare att utan uppskof vidtaga åtgärder för att bevara den svenska jorden för Sveriges folk, emedan helt visst endast härigenom en någorlunda talrik sjelfständig hemmansegareklass i längden kan ega bestånd i vårt land; ty sannerligen den s. k. egna-hems-frågan allena — allra minst sådan den numera artar sig — kan främja detta syfte, änskönt den väl är egnad att i vidsträckt mån gagna fastighetsaktiebolagen och öfriga stora arbetsgifvare.

Enligt tillgänglig statistik hafva aktiebolag under åren 1885—96 inom nedanstående län förökad sina egovälden sålunda:

inom	län	fr.	39,288	mtl	tax.	t.	2,115,200	t.	69,832	mtl	tax.	t.	8,142,500
»	Kopparbergs	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	Gefleborgs	»	79,463	»	»	»	3,571,100	»	186,064	»	»	»	9,498,300
»	Vesternorrlands	»	176,067	»	»	»	6,408,750	»	286,195	»	»	»	12,847,800
»	Jemtlands	»	50,131	»	»	»	1,885,100	»	172,483	»	»	»	6,671,750
»	Vesterbottens	»	25,179	»	»	»	1,101,650	»	127,600	»	»	»	5,894,580
»	Norrbottens	»	191,344	»	»	»	3,167,700	»	219,048	»	»	»	3,953,300

och efter 1895 hafva samma bolag inom ifrågavarande provinser lagt under sig ytterligare stora egoväld, ehuru dessas areal och värde ej någorlunda exakt kan uppgifvas.

Det är emellertid ej blott inom Norrland och Dalarne som aktiebolagens jordegendom är stadd i stadig tillväxt, hvilket framgår deraf,

att denna deras egendom under åren 1880—96 ökats från i det närmaste 1,064 mantal med ett taxeringsvärde af 51,000,000 kronor till 1,640 mantal, taxerade till 81 ½ millioner inom Sveriges öfriga län och efter 1895 hafva aktiebolagens jordförvärf äfven inom dessa fortgått ganska raskt.

I mellersta och södra delarne af vårt land har helt säkert ganska allmänt antagits, att den nya lagen om egostyckning, hemmansklyfning och jordafsöndring skulle vara egnad att delvis häfva de missförhållanden, som aktiebolags, bolags och firmors förvärf af allmogens hemman och skogar i våra norra län förorsakat, hvarför man der förvånades öfver den välvilja, hvarmed denna lag emottogs af målsmän för trävarurörelsen derstädes så väl som ock af tidningar, hvilka tyckas stå denna rörelse nära. Ledsamt nog har jag först sent omsider fått anledning förmoda, det välviljan mot den nya lagen i allmänhet icke just härrörde från önskan att inom de orter, hvarest trävarurörelsen slagit under sig nära nog all jord, som tillhörde enskilde, åter se ett fritt och burget bondestånd uppkomma, utan fast hellre deraf, att lagen i fråga är egnad att mildra den ovilja, hvarmed skogsbolagens tilltagande välde numera åses, dels, såsom af aktade, opartiske män från Norrland blifvit mig påvisadt, i stället för att främja hvad med densamma särskildt för Norrland åsyftats, eller botandet i någon mån af de skador, ett mera än femtioårigt utrotningsarbete mot dessa bygders allmoge förorsakat, säkerligen skall komma att verka i rakt motsatt rigtning. I följd af den nya lagen komma nemligen spekulanter på den kvarvarande allmogens egendomar i den ytterst angenäma ställningen att kunna *utan omvägar* erbjuda de utsedda offren att behålla hemmanens inegor och möjligen någon för skogsköparen obehöflig betesmark, hvilka fördelar jemte en god del kontanter för den sålda skogsmarken helt visst skola hafva till följd, att många af de i närheten af eller inom skogsbolagens egovälden kvarvarande hemmansegare, hvilka tillförene alldeles icke tänkt på att afyttra sina reellaste tillgångar: skogar och betesmarker, komma att gå i fällan, utan att betänka, huru lätt de erhållna penningarna gå dem ur händerna, eller huru hart när omöjligt det är att der uppe vara oberoende jordbrukare utan skog till afsalu. Endast detta förhållande synes mig vara skäl nog att inskrida gent emot aktiebolagens fortsatta jordförvärf i riket. Väl vore äfven, derest bolag och firmor, hvilka ganska visst verkat i samma olyckliga rigtning inom våra norra län som aktiebolagen, ginge litet varsammare till väga mot småbönderna der uppe, än hvad kanske ofta hittills varit fallet, men den faran är åtminstone icke till finnandes i fråga om

dem tillhörig jordegendom, att densamma, såsom det kan vara fallet med aktiebolags gods, nära nog kan anses fränhäänd Sveriges folk för all framtid; ty firmor och bolag upplösas ju ganska lätt, hvarvid deras jordegendom byter egare.

Att inom våra skogsprovinser tillfällen beredas för arbetare att kunna förvärfva egna hem å sådana platser, der rikliga arbetstillfällen finnas, är ju lika viktigt, som att sådant sker i öfriga delar af landet, och för detta ändamål lär den nya lagen helt visst komma att visa sig gagnelig. Men, i likhet med Konungens befallningshafvande i Norrbottens län, vågar jag antaga, att skogsaktiebolagen skola finna med sin fördel förenligt att för all framtid söka från odling och kultur undanhålla de ofantliga odlingsbara områden, hvilka i allmänhet äro till finnandes inom deras egovälden. Skulle likväl några försäljningar af odlingsmarker från sådana bolags gods ifrågakomma uppe i våra nordligaste län, håller jag före, att dylika jordupplätelser, såsom helt visst blifvande i saknad af all skogstillgång för afsalu och tillräckliga beten, lika litet skola gynna tillväxten af en sjelfständig hemmansegareklass derstädes, i stånd att föra en dräglig tillvaro, som om staten i och för främjande af detta viktiga ändamål upplåter odlingsbara jordbitar utan skog öfver husbehof och utan beten till hugade spekulanter; ty beröfvad möjligheten att erhålla del af hvad naturen sjelf anvisat våra norra provinser allmoge till ersättning för ett kärft klimat och en mången gång otacksam jord, nemligen delaktighet i dervarande skogstillgångar, skall en sådan sjelfegande befolkning inuti landet långt från arbetscentra icke blifva annat än ett bofast proletariat, och bunden, som den vore af hem och familj, skulle den blifva vida sämre lottad än s. k. lösa arbetare, samt helt underkastad närmaste skogsegare för hvad den för sin utkomst komme att behöfva utöfver hvad jordbruket der uppe kunde afkasta.

Men utom den sociala och — i fråga om jordbruket — ekonomiska tillbakagång, som följt de flesta skogsaktiebolag i spåren, finnes ett annat kanske ännu viktigare skäl emot deras jordförvärf i riket, nemligen det, att stora områden af Sveriges jord, utan att vi kunnat hålla någon kontroll deröfver, redan öfvergått till utlänningar och än mera när som helst kan blifva utländsk egendom, om ock bolagen fortfarande kallas svenska. Man bör nog icke ställa sig likgiltig emot det oerhörda inflytande på såväl politiska som kommunala val och angelägenheter, utlänningar såsom jordegare i stor skala kunna utöfva i ett så litet och svagt land som vårt; det är ju ock bekant, att vi redan mer än en gång måst »stoppa pipan i säcken», fastän vi ostridigt haft

rätten på vår sida, i tvister med stormagters undersåtar, som här i riket drifvit rörelse.

Vi offra årligen stora summor för att kunna förhindra fiendens in-  
trängande i landet, men åse på samma gång med största lugn, huru  
allt större sträckor af Sveriges jord, hvilken ju ändock utgör *sjelfva*  
*grunden* för vår tillvaro som fri stat, måhända för all framtid från-  
händas Sveriges folk och öfvergå till juridiska personer, hvilka ju kunna  
utgöras af affärsmän, tillhöriga hvilken nation som helst. Kan sådant  
vara välbetänkt?

Jag vet mycket väl, att det kan anföras mer än ett ganska talande  
skäl för bibehållande af aktiebolags rätt att besitta och förvärfva jord-  
egendom i riket, men huru giltiga sådana skäl än må förefalla, så kunna  
desamma enligt min tanke icke i någon mån motväga de faror för vår  
sociala utveckling och vårt oberoende, hvilka synas mig förenade med  
aktiebolags ständigt ökade förvärf af jordegendom i vårt land, hvarför  
jag vördsamt hemställer,

att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t ville  
anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande,  
huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunnda ut-  
veckling och vårt oberoende af främmande inflytande,  
inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast  
egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och att,  
derest Kongl. Maj:t pröfvar så vara fallet, Kongl. Maj:t  
täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag  
till lagstiftning härför.

Stockholm den 27 januari 1900.

*E. Åkerlund.*

---